شوناس و زەمەن
ستایشکردنی تێکست و تەئویل نەکردنەوەی زمان

نیهاد جامی

ئایا پەیوەندیەکی هاوبەش هەیە لەنێوان شوناس و زەمەن؟ ئەو پەیوەندیە تاچەند توانای ئاشکراکردنی نهێنی نێو زمانی هەیە؟ ئاخۆ بۆ کەشفکردنی زمان پێویستمان بە لێکدانەوەکانی مەبەستی ناو زمانە؟ یاخود دەبیٚ تەئویلی ئەو زمانە شیعریە بکەین؟ ئەوانە ئەو پرسیارانەن لەدوای خوێندنەوەی و کتێبی (هاوکاتی و هاوشوناسی) ڕێبوار سیوەیلی لای هەر خوێنەرێکی ووردبین و تایبەتمەندی بوارەکانی زمان و ڕەخنەی ئەدەبی دروست دەبێت، بەڵام پرسیاری گرنگ ئەوەیە: ئایا کتێبێکی لەو چەشنەمان پێویستە؟ ئەوەی ئەو کتێبە دەکاتە بابەتێکی پێویست لەڕەخنەی ئەدەبیدا بوونی چەمکی (کات)ە لەشیعری کلاسیکی کوردیدا، بەتایبەت لە ئەزمونی شیعریماندا، زۆرجار کات پڕۆسەیەکە هەڵگری دەلالەتی بیرکردنەوەیە، شاعیرانی کلاسیکی ویستویانە لەو ڕێگەیەوە بیر بکەنەوە، بەر لەوەی خەمی تێڕامانیان هەبێت، ئەوەش خەوش و نەنگیەك نیە، هێندەی بابەتێکە پێویستی بە تەئویل و ڕاڤەکردنەوە هەیە، بەڵام خوێندنەوەی تێکستی کلاسیکی یەکێکە لەو بابەتە دەگمەنانەی زۆر بەزەحمەت پڕۆژەی ڕەخنەیمان بەلایدا دەچێت، ئەگەرچی نوسەری ئەو کتێبە پێشتر ئەزمونێکی فراوانی خوێندنەوەی لەتەك دنیای شیعری (نالی) دا هەیە و لەڕێگای تێڕوانینی هیرمنیۆتیکیەوە سەیری جیهانی شیعریی ئەو شاعیرەی کردووە، ئەو ئەزمونەش هەر درێژەی هەمان پڕۆژەیە، هەڵبەت یەکێك لەگرفتەکانی ڕەخنەی کوردی لەناو تێکستی کلاسیکی لەوێوە دەست پێدەکات ڕەخنە یاخود ئەوەتە وابەستەی فەزای تێکستەکە دەبێت و بەهیچ جۆرێك پەیوەندیی نامێنێت بەهیچ تیۆر و میتۆدێکەوە ئەوەش وادەکات وروژاندنی هەستی سایکۆلۆژی خۆی بەرامبەر بە تێکست بنوسێتەوە نەوەك پاڵپشتی بۆچونەکانی لەناو تیۆری ڕەخنەییەوە بێت، بەشێکی تریش ڕێك بەپێچەوانەوە هێندە وابەستەی تیۆر دەبن تا سەرەنجام دەیەوێ بەزۆر تیۆر بەسەر تێکستەکە ساغ بکاتەوە.

ئەوەی لەو کتێبەدا بەرچاومان دەکەوێت تاڕادەیەك بەدوورە لەو تێگەیشتنەوە، بەڵام ئیشکالیەتی تری هەیە کەدواتر لەو نوسینەدا دێنە سەری.

میتۆدیی بوونی بابەتەکە وا لەنوسەرەکەی دەکات ڕاستەوخۆ نەمانخاتە ناو جیهانی تێکستەوە، بەڵکو سەرەتا ئەو تێڕوانینەی کە دەقی پیٚ دەخوێنێتەوە ڕوونی دەکاتەوە، ئەویش هەردوو چەمکی کاتە لەناو میتۆلۆژیا و فەلسەفەدا، لەوەی دواتریان هەڵوەستە لەسەر ئەفلاتون و ئەرستۆ و ئاگۆستین دەکات، بەو پێیەی ئەو سیانە تێڕوانینی جیاوازیان هەیە بۆ کات، دواتر لەسەر چەمکی کات لەلای شاعیرەکە دەوەستیٚ و بەراوردی دەکات لەگەڵ نالی لەڕووی چەمکی کاتەوە، ئەوسا دێتە سەر بەشی دووەمی لێکۆڵینەوەکە کەخوێندنەوەیە بۆ سیٚ تێکستی حاجی قادر، هەوڵ دەدات لە تێکستی (ئێمە دەمرین) پەیوەندی شاعیر بە مردن و کات بدۆزێتەوە، پێشی وایە ئەوە وەسفێکی

فینۆمینۆلۆژیه، بۆیه ڕەخنەگریش هەر لەو دەروازەوە سەیری ئەو پەیوەندیە دەکات، له تێکستی (بای وەعدە) لەسەر چەمکی ئێستابوونی کات هەڵوەستە دەکات، ئەوەش پەیوەندیی نێوان سرووشت و کاتی تیا دەردەخات، ئێستابوون ئەو چەمکەیە بۆ کات کە لەسەری دەوەستێت، ئێمە لەسێیەم تێکستی حاجی بەناوی (بەقسەی بی سەروپا) لەتێڕوانینی ڕەخنەگرەکەمان تێدەگەین بەوەی لای حاجی زمان لەدەرەوەی پرۆسەی بیرکردنەوە قسەی بی سەروپایە، ئەوەش سیوەیلی بۆ (نائێستا) بوونی کات ئاماژەی پێ دەکات، خوێنەر لەبەردەم ئەو سێ تێکستە شیعریە و خوێندنەوەی ڕەخنەیی تێگەیشتنێکی ڕوونی دەبێت، بەڵام لەڕووی ئەو هێل و ئاراستانەی ئەو خوێندنەوەیە لەسەرەتاوە گرتویەتیە بەر، داخۆ توانیویەتی لەئاستی تیۆریەوە بیگوازێتەوە ناو تێکستە ڕەخنەییەکەی خۆی؟ ئەوەیان ئەو پرسیارەیە لەو خوێندنەوەیەدا تووشی وەستان و گومانمان دەکات، گومان لەوەی تاچەند تیۆر بەمەبەستی تیۆر نەهاتۆتەوە بەڵکو بۆ فراوانکردنی ئەزمونی خوێندنەوە ئیش دەکات، نوسەر لەبەشی یەکەمدا هێلێك دەست نیشان دەکات، بەڵام دواتر لەنێوان بەشی یەکەم و بەشی دووەم کە خوێندنەوەی تێکستەکانە کەلێنێك هەیە، ئەوەی ئەو لەناو خوێندنەوەکان ئەنجامی دەدات.. ڕاڤەکردن و لێکدانەوەی دێرەکانە نەك تەئویل کردنی تێکست، کەچی له لاپەڕە 42 ئاماژە بۆ ووشەی تەئویل دەکات و دەنووسێت"بۆیە دوا بەیتی ئەم شیعرەی لێرەدا تەئویلی دەکەم" بەمانای بڕوای وایە ئەوەی ئەنجامی داوە تەئویلکردنی تێکستی حاجی قادرە، نەك ڕاڤەکردن، ئەو کاتەش ئێمەی خوێنەر مافی ئەو پرسیارە بۆ خۆمان بەڕەوا دەبینین بپرسین: ئامادەبوونی پرۆسەی تەئویل لەکوێوە سەر هەڵ دەدات و چۆنیەتی ئیشکردنی ئەو تەئویلە لەچیدایە؟ ئەو تەئویلکارانەی هاوکاری ڕەخنەگر دەکەن بۆ خوێندنەوە کامانەن؟ چونکە ئێمە لەبەشی یەکەمدا بەر هەندێك ناو دەکەوین، بەڵام ئەوان سەر بەنەوەی هیرمنیۆتیکا نین وەك شێوە زانستیەکەی، ئەوە جگە لەوەی ئەوەی ئەو لە ئەزمونی (نالی) ئەنجامی دەدات تەئویل کردنەوەی زمانە لەناو تێکستدا، تەئویلێك لە خوێندنەوەی بۆ حاجی تەواو نائامادەیە، چونکە زمان هێندەی (مەبەست) ەکانی لێك دەدرێتەوە، بەهیچ شێوەیەك زمان تەئویل ناکرێت بۆ ئاشکراکردنی ماناکانی تێکست، بەواتایەکی تر بەدوای خوێندنەوەی ئەو کتێبە ئێمە نابینە خاوەن مانایەك کە پێش خوێندنەوە لەلامان ئامادە نەبوو بێت.

سەپاندنی ڕوانینی فیکری بەسەر تێکستەوە هەمان ئەو گرفتەی خوێندنەوەیە کە لەپێشوودا ئاماژەمان بۆ کرد، گەر کەسانێك بیانەوێت بەزۆر تیۆرێك بەسەر تێکست ساغ بکەنەوە، ئەوە نوسەری ئەو کتێبەش دەیەوێ لەڕێگەی پرسیاری ناسینی خودەوە حاجی قادرێکمان پێ بناسێنێت کە لەدەرەوەی ماناکانەوەیە، ئەو گەر لەتەئویلکردنەوەی زماندا بیتوانیبا مانایەکمان بۆ کەشف بکات ئەوسا ئاسایی بوو یەکێك لەدەرەنجامەکانی تەئویل گەیشتن بوایە بە پرسیارێکی جیاواز بۆ ناسین، بەڵام بەو شێوەیەی کە مەبەستەکانی پێ لێك دەدرێتەوە هەموو بڕوا پێهێنانێك جگە لە گەمەیەکی خوێندنەوە ناتوانێ بڕوا پێهێنەر بێت، سیوەیلی بۆخۆشی هەست بەو ڕاستیە دەکات کە لەدەرەوەی ئەو تێگەیشتنە باوە بۆ حاجی ئەویش لەناو خوێندنەوەکەییدا شتێکی ئەو تۆی تیا ئاشکرا نەکردووە، بۆ یە دەیەوێ لەسەر چەمکی ناسنامە و خودەوە هەمان مەعریفەمان بۆ دووبارە بکاتەوە بەڵام لەبەرگێکی تردا، ئەوەش دەبێتە هۆی ئەوەی پرسیارێکیتر لە و کتێبە بکەین: کاتێ زمان تەئویل نەکرێت چۆن دەتوانرێت زمان بناسرێت؟ بەبێ کردنەوەی کۆدو دەلالەتەکانی.

بۆیە ئەوکاتە دەسەڵاتی زمان دەسەڵاتێکی ونە.. دەسەڵاتی ئاشکرا کراو نیە، چونکە هەر سەر بەو سیستمە ڕێکخەرەی ناو تێکستە، بۆیە ئەوکاتە کاری ڕەخنەگر نابێتە تەئویل کردنی زمان و هەڵوەشاندنەوەی سیستمی ڕێکخەر، چونکە ڕەخنەگر لەناو ستایشکردنی زمانی تێکستدا دەمێنێتەوە، ستایشکردنی زمانیش بەمانای نەخوێندنەوەی تێکست کۆتایی دێت.

تێبینی: مافی بڵاوکردنەوەی ئەم نووسینە لەلایەن نووسەرەوە پارێزراوە